

ERDÉLYI MÚZEUM

A FŐSPERESI TIZEDNEGYED ERDÉLYBEN | 5

ERDÉLYI KÖVETJÁRÁS BUDÁN.
A NEMESI KÖVETELÉSEK ÍRÁSBA FOGLALÁSA
1496-BAN | 24

„ALBA IULIA METROPOLIS EST REGNI
TRANSILVANIE”.
GYULAFEHÉRVÁR 1552-BEN | 40

EGY VÁROSOKAT „ÖSSZEKÖTŐ INTÉZMÉNY”
A KORA ÚJKORBAN:
AZ ERDÉLYI CÉHUNIÓK MŰKÖDÉSE | 52

AZ ERDÉLYI ÖRMÉNYKATOLIKUS EGYHÁZ
ÉS AZ APOSTOLI SZENTSZÉK
A 18. SZÁZAD KÖZEPÉN | 76

MÁRAMAROS VÁRMEGYE TISZTIKARA
A REFORMKORBAN | 94

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA ERDÉLYI
TAGJAI A KIEGYEZÉS ELŐTT | 113

„AZ ELSŐ MAGYAR NŐ,
AKI A JULIANNÁL DÍJAT KAPOTT...” | 134

ERDÉLYI MÚZEUM

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület bölcsészettudományi és társadalomtudományi folyóirata
A folyóirat CNCS B és ERIH PLUS akkreditációs minősítésekkel rendelkezik.

Felelős szerkesztő Varga P. Ildikó

Szerkeszti Fejér Tamás, Lang Mark, Papp Kinga (szerkesztőségi titkár), Peti Lehel,
Szabó Árpád Töhötöm, Varga P. Ildikó

A szám szerkesztője Fejér Tamás

Szerkesztőségi tanácsadók Barta János, Domokos Johanna, Egyed Emese,
Gebei Sándor, Konrad Gündisch, Kovács András, Kovács Magdolna, Mohay Tamás,
Monok István, Nyíró Miklós, Olay Csaba, Szakolczai Árpád, Tánczos Vilmos, Veress Károly

Korrektor András Zselyke

Szerkesztőség:

Cluj-Napoca/Kolozsvár, str. Napoca/Jókai u. nr. 2. szám, etaj I. em.

Telefon/Fax: +40 264 595 176

Postacím: 400750 Cluj-1. C.P. 191, România

E-mail: titkarsag@eme.ro

www.eme.ro/erdelyimuzeum

A lap megjelenését támogatta:

Felelős kiadó Biró Annamária

ISSN 1453-0961

A lapszám DOI-száma: <https://doi.org/10.36373/em-2026-1>

Grafikai- és műszaki szerkesztés: Metaforma Kft.

Készült a kolozsvári IDEA nyomdában

Felelős vezető Nagy Péter igazgató

Tartalom

BOGDÁNDI ZSOLT: Kovács András köszöntése.	3
TANULMÁNYOK	
HEGYI GÉZA: A főesperesi tizednegyed Erdélyben	5
W. KOVÁCS ANDRÁS: Erdélyi követjárás Budán. A nemesi követelések írásba foglалása 1496-ban.	24
GÁLFI EMÓKE: „Alba Iulia metropolis est regni Transsilvanie”. Gyulafehérvár 1552-ben	40
IZSÁN CSABA: Egy városokat „összekötő intézmény” a kora újkorban: az erdélyi céhuniók működése	52
NAGY KORNÉL: Az erdélyi örménykatolikus egyház és az Apostoli Szentszék a 18. század közepén	76
SZABÓ ZSOLT: Máramaros vármegye tisztikara a reformkorban	94
PÁL JUDIT: A Magyar Tudományos Akadémia erdélyi tagjai a kiegyezés előtt	113
MŰHELY	
KÁDÁR ÁGOTA: „Az első magyar nő, aki a Juliannál díjat kapott...” Művészi hivatás Madarász Adeline (1871–1962) hagyatékában	134
FORRÁS	
JAKÓ ZSIGMOND: Emlékeztető feljegyzés a magyar társadalmi (egyházi és egyesületi) tulajdonból államosított nemzeti jelentőségű művelődési javakról	145
SZEMLE	
DERZSI JÚLIA: Egész Erdély legfelsőbb fóruma	157
IZSÁN CSABA: Újabb kutatások Marosvásárhely történetéről és igazságszolgáltatásáról	161
IANCU LAURA: A 17. századi moldvai katolikus misszió Róma és az újkori délkelet-európai katolikus kisebbségek perspektívájából	166
SZALAI ÁGNES: Sógazdálkodás az Apafi-korszakban	173
RÁCZ EMESE: A mikházi és a szárhegyi ferencesek könyves műveltségéről.	178
FEHÉR ANDREA: A Tudós Társaságon túl	183
SIPOS GÁBOR: Akadémiai elnökök és főtítkárok albuma	189
T. SZABÓ LEVENTE: Miről árulkodik a támogatás? Az MTA és mecénásai: egy mozgalom társadalomtörténete	192
BOGDÁNDI ZSOLT: Intézeti évkönyv pecsétéről és Erdély múltjáról.	200

EGYESÜLETI KÖZLEMÉNYEK

BITAY ENIKŐ: Elnöki tájékoztató az Erdélyi Múzeum-Egyesület 2025. évi tevékenységéről	206
BOGDÁNDI ZSOLT: Jelentés az Erdélyi Múzeum-Egyesület és az EME Jakó Zsigmond Kutatóintézet 2025. évi tevékenységéről	248
BITAY ENIKŐ: Az erdélyi magyar tudomány és társadalom szolgálatában – Kiállításmegnyitó.	261
BITAY ENIKŐ: Évzáró elnöki köszöntő	264

W. KOVÁCS ANDRÁS

Erdélyi követjárás Budán. A nemesi követelések írásba foglalása 1496-ban

Az 1496. június 23-án Budán megjelenő erdélyi követek kérésére II. Ulászló király ígéretet tett panaszaik orvoslására, és erről oklevelet állított ki. Ez egykorú másolatként Szeben város és a Szász Nemzet levéltárában maradt fenn.¹ A történeti szakirodalom csak az alább még említendő erdélyi lokális adó, az úgynevezett udvarnokpénz,² Ernuszt Zsigmond királyi kincstartó (1494–1496) számadáskönyvében is szereplő követek társadalmi súlyának, továbbá a középkori magyar országgyűlések erdélyi résztvevőinek bemutatása kapcsán használta,³ de az oklevél tartalmi elemzésére nem került sor. Rövid regesztáját az erdélyi szász *Urkundenbuch*⁴ kéziratban levő, egyelőre csak internetes adattárként elérhető nyolcadik kötete közölte.⁵ Jelentőségét az adja, hogy alig néhány olyan forrás áll rendelkezésre, amely a középkori Erdély három kiváltságolt csoportja, a nemesek, a székelyek és a szászok jogait, egymáshoz

- 1 | Szeben város és a Szász Nemzet Levéltára (a Román Nemzeti Levéltár [a továbbiakban: RNLt] Szeben Megyei Levéltárának [a továbbiakban: SZMLt] őrizetében Nagyszebenben), Urkunden III/118. Azonosítója a Román Nemzeti Levéltár fiókintézményeiben őrzött 1600 előtti oklevelek és iratok internetes adatbázisában (arhivamedievala.ro): SB-F-00001-1-U3-118. Fényképmásolata: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban: MNL OL), Diplomatikai Fényképgyűjtemény (a továbbiakban: DF) 245425.
- 2 | W. Kovács András: The Participation of the Medieval Transylvanian Counties in Tax Collection. *Hungarian Historical Review* 7. évf. 2018/4. 672–693. (A továbbiakban W. Kovács: Tax Collection) 676. (20. jegyzet).
- 3 | W. Kovács: Tax Collection 673. (11. jegyzet); Pálosfalvi Tamás: A középkori magyar országgyűlések. In: Fazekas István, Gebei Sándor, Pálosfalvi Tamás: *Rendi országgyűlések a Magyar Királyságban a 18. század elejéig*. Országház, Bp. 2020. (A magyar országgyűlések története. – A továbbiakban Pálosfalvi: Országgyűlések) 168. (428. jegyzet); Neumann Tibor: *Registrum proventuum regni Hungariae. A Magyar Királyság kincstartójának számadáskönyve (1494–1495)*. MTA BTK TTI, Bp. 2019. (Magyar Történelmi Emlékek. Okmánytárak. – A továbbiakban: RPRH) 410. (2765. sz. tétel).
- 4 | *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*. I–VII. (1191–1486). Von Franz Zimmermann et al. Verein für siebenbürgische Landeskunde–Editura Academiei, Hermannstadt–Buk. 1892–1991. (A továbbiakban: Ub).
- 5 | <https://siebenbuergenurkundenbuch.ub.rptu.de/catalog/5133> (Ub VIII. 5622*. sz.). (utolsó megtekintés: 2026. 01. 30.).

W. Kovács András (1975) – történész, tudományos munkatárs, EME, Jakó Zsigmond Kutatóintézet, Kolozsvár, wkovacsandras@eme.ro

A tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj (BO/00522/20/2), illetve az MTA HTMKNP *Források és adattárak Erdély középkori és kora újkori történetéhez* c. alprogram támogatásával készült.

<https://doi.org/10.36373/em-2026-1-3>

való viszonyát vagy valamelyikük sérelmeit tárgyalná.⁶ Az alább ismertetendő forrás ezekkel mutat hasonlóságot.

Az uralkodó előtt megjelent erdélyi követek Erdélyi János, Dézsi Péter, Bethleni Miklós, Barlabási János,⁷ Zsombori Péter és Bolyai Gáspár voltak. Ők maguk az országlakók (*regnicole*) követeknek mondták magukat, ezalatt a nemeseket kell érteni, egyrészt mert egyikük sem székely vagy szász előkelő, másrészt mert kizárólag a nemesek sérelmeit és követeléseit adták elő.

Közülük (Somkeréki) Erdélyi János István erdélyi alvajdának (1462–1465, 1476)⁸ volt a fia.⁹ Követ a pozsonyi békét (1491) követő, 1492. évi budai országgyűlésen,¹⁰ 1494-ben a királyi kincstár – nem részletezett okból – pénzt utalt neki és néhány társának, talán az adó zavartalan beszedésében nyújtott segítségükért, esetleg a hadak mozgósításában játszott szerepük miatt. 1494 szeptemberében II. Ulászló király reá és név szerint is felsorolt társaira bízta a Vingárti Gerébek és a szászok közötti viszály elrendezését, a következő évben a Geréb Péter országbíró és a szebeniek közötti konfliktus kivizsgálására rendelte őt és három másik társát, akik közül ketten a fent említett követek voltak (Dési és Barlabási).¹¹ Valószínűleg azonos azzal az Erdélyi Jánossal, akit 1497-ben királyi alkincstartóként említenek.¹² (Temeshelyi vagy Iklódi) Dési Péter 1473-ban tatai várnagy, *aulicus* (1470), kamarás (1472), máramarosi ispán (1478–1480), majd erdélyi sókamaraispán (1491), később alvajda (1499).¹³ Ez utóbbi minőségében a tizenkét erdélyi nemesi ülnök mellett hivatalból részt vett a Kolozsvárott megtartott Szt. György-napi vajdai nyolcadok ítélőszéken (1499).¹⁴ Fia, Imre, később királyi kamarás, majd asztal-

6 | A modern történetírás régóta ismeri azokat az egyezségleveleket, amelyeket e három csoport – általában krízishelyzetekben – egymással kötött (1437/1438, 1359, 1467, 1505). Lásd Mályusz Elemér: *Az erdélyi magyar társadalom a középkorban*. MTA TTI, Bp. 1988. (Társadalom- és Művelődéstörténeti Tanulmányok 2. – A továbbiakban Mályusz: *Erdélyi társadalom*) 38–48.

7 | A középkori családnevek írásakor a kiejtés szerinti írásmódot használom, és nem a történelmi családneveknek csak az újkorban kialakult hagyományörző írásmódját (pl. Barlabássy helyett Barlabási, Sombory helyett Zsombori stb.).

8 | C. Tóth Norbert et al.: *Magyarország világi archontológiája 1458–1526*. I–II. MTA BTK TTI, Bp. 2016–2017. (Magyar Történelmi Emlékek. Adattárak. – A továbbiakban: *Arch. 1458–1526*) I. 85–86.

9 | A családra lásd Engel Pál: *Magyar középkori adattár. Magyarország világi archontológiája 1301–1457. Középkori magyar genealógia*. MTA TTI–Arcanum, [Bp.] 2001. [CD-ROM] (A továbbiakban Engel: *Genealógia*), Becsegergely nem 4. tábla: Erdélyi (somkeréki).

10 | Kubinyi András: Erdély a Mohács előtti évtizedekben. In: *Tanulmányok Erdély történetéről. Szakmai konferencia Debrecenben 1987. október 9–10*. Szerk. Rácz István. Csokonai, Debrecen 1988. 65–73. (A továbbiakban Kubinyi: Erdély) 73; Neumann Tibor: Békekötés Pozsonyban – országgyűlés Budán. A Jagelló–Habsburg kapcsolatok egy fejezete (1490–1492). (II. közl.) *Századok* 145. évf. 2011/2. 293–347. (A továbbiakban Neumann: Békekötés II.) 320, 322.

11 | RPRH 612., 2765. tétel és a kapcsolódó jegyzetek.

12 | *Arch. 1458–1526*. I. 131.

13 | A családra lásd Engel: *Genealógia*, Dési (temeshelyi, iklódi); RPRH 2765. tétel és a kapcsolódó jegyzet; Pálósfalvi Tamás: Hunyadi-familiárisok Mátyás király udvarában. In: „*Királyi házunk népe*”. *Királyi és királynéi udvartartás a középkor végén*. Szerk. Neumann Tibor. HUN-REN BTK TTI, Bp. 2024. (Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések) 147–183. 152; alvajda 1499-ben (DF 257611).

14 | W. Kovács András: A vajdai oktavális ítélőszék a középkori Erdélyben. In: *Certamen*. Előadások a Magyar Tudomány Napján az Erdélyi Múzeum-Egyesület I. Szakosztályában. XII. Szerk. Egyed Emese, P. Kovács Klára, Pakó László. EME, Kvár 2025. 181–254. (A továbbiakban W. Kovács: Oktavális ítélőszék) 210–211.

nokmester (1500).¹⁵ (Bethleni) Bethleni Miklós,¹⁶ Mátyás király várnagya az ausztriai Retzben (1486–1490), majd Corvin János sztrokói (Zemplén m.) várnagya (1491); erdélyi követ az 1492. évi országgyűlésen, 1494-ben a kincstár pénzt utalt neki, 1515-ben egyike azoknak, akik a szászokat és székelyeket meghívták a tartománygyűlésre;¹⁷ 1499-ben és 1514-ben a Kolozsvárott tartott vajdai oktavális ítélőszéken a tizenkét nemesi ülnök egyike.¹⁸ (Csesztvei)¹⁹ Barlabási János, követ az 1492. évi országgyűlésen,²⁰ gyulafehérvári várnagy (1508)²¹ volt, Héderfáji Barlabási Lénárd alvajdának (1501–1525)²² az apja. Zsombori Péter²³ és Bolyai Gáspár²⁴ ugyancsak ülnökök az említett 1499. évi ítélőszéken,²⁵ közülük Zsombori emellett Torda megye ispánja volt 1499-ben.²⁶

Az 1496. évi nemesi követelések – mint alább látni fogjuk – egyike sem volt új. Az alábbiakban egyenként vesszük azokat számba, és megpróbáljuk kontextusba helyezni.

1. *A jobbágyok nem költözhetnek a mágnások vagy hatalmasok, a király, a városok vagy a királyi sókamarák birtokaira földesuruk jóváhagyása nélkül, mint ahogy királyi birtokról sem költözhetnek nemesi birtokra. Ha mégis megtennék, vagy őket bárki erőszakosan elköltöztetné, az erdélyi vajda vagy officíálisa költöztesse vissza korábbi lakhelyükre, és szolgáltassa vissza őket uruknak.*

Zsigmond király egy 1391. évi, Kolozsváron kelt oklevelében biztosította az egyházi, nemesi és királyi birtokokon élő erdélyi jobbágyok számára a szabad költözést – a földbér megfizetése után. A vajdának címzett parancsa szerint, ha valaki nem engedte elköltözni a jobbágyát, az új földesúr felkereshette őt egy vagy két szolgabíró kíséretében, és ha indokolatlan volt a visszatartás, a költözést akadályozó egyházi vagy világi földesúr tíz dénármárka büntetést kellett, hogy fizessen a jobbágyot befogadni kívánó birtokosnak.²⁷ A nemesi megye ezután illetékessé vált a jobbágyköltözések ügyében, és az erdélyi vajdák a középkor végéig a megyei hatóságokkal végeztették el

15 | RPRH 2765. tétel és a kapcsolódó jegyzet.

16 | A családra lásd Engel: *Genealógia*, Becsegergely nem 3. tábla: Betleni (Bethlen).

17 | *A bethleni gróf Bethlen család története*. Írta Lukinich Imre. Athenaeum, Bp. 1928. 20–26; Neumann: Békekötés II. 322–323. Birtokszerzeményeire lásd Hegyi Géza: Az újvári (bonyhai) uradalom birtoklástörténete a 13–16. században. In: *Számontartatol. A gógánváraljai magyar közösség évszázadai*. Szerk. Nagy Gábor. Tortoma, Barót 2016. 10–21; W. Kovács: Oktavális ítélőszék 236.

18 | W. Kovács: Oktavális ítélőszék 210–212, 236.

19 | 1507: *A római szent birodalmi gróf széki Teleki család oklevéltára*. I–II. Szerk. Barabás Samu. Magyar Történelmi Társulat, Bp. 1895. (A továbbiakban: TelOkl) II. 298.

20 | Kubinyi: Erdély 73; Neumann: Békekötés II. 310, 320, 323.

21 | Antonius Szeredai: *Notitia veteris et novi capituli Albensis Transilvaniae*. Typis Episcopalis, Albae Carolinae 1791. 127. (DF 277713), idézi Balogh Jolán: *Az erdélyi renaissance*. I. 1460–1541. Teleki Pál Tudományos Intézet–Erdélyi Tudományos Intézet, Kvár 1943. 171.

22 | *Arch. 1458–1526*. I. 88.

23 | A családra lásd Engel: *Genealógia*, Brassói-rokonság 1. tábla: Zsombori (Sombori).

24 | A családra lásd Rónay Elemér: A bolyai Bolyai-család. *Turul* 56. évf. 1942/3–4. 49–62.

25 | W. Kovács: Oktavális ítélőszék 210, 213, 240.

26 | *Arch. 1458–1526*. II. 417.

27 | Mályusz: *Erdélyi társadalom* 68; az itt hivatkozott oklevél: *Zsigmondkori oklevéltár*. I–XV (1387–1428). Szerk. Mályusz Elemér et al. Akadémiai–MNL OL, Bp. 1951–2022. (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 1, 3–4, 22, 25, 27, 32, 37, 39, 41, 43, 49, 52, 55, 59, 61. – A továbbiakban: ZsOkl) I. 2003. sz. A jobbágyköltözésre vonatkozó törvényi rendelkezéseket ismerteti: Gulyás László Szabolcs: *Lex és consuetudo: a magyarországi jobbágyköltözés középkori szabályrendelete. Történelmi Szemle* 60. évf. 2018/3. 373–396. (a régebbi irodalom felsorolásával).

a szökött jobbágyok visszahozatalát.²⁸ Az 1437/1438. évi parasztfelkelés egyik kiváltó oka a szabad jobbágyköltözés akadályozása volt. Az 1437. július 6-i és az október 10-i, a kolozsmonostori konvent előtt megkötött egyezséglevelek biztosították a szabad költözés jogát.²⁹ 1447-ben a magyarországi rendek nevében kelt, Újlaki Miklós, illetve Pelsőci (Bebek) Imre erdélyi vajdának címzett oklevél, az erdélyi nemesek panaszára, miszerint jobbágyaik nagy számban szöktek városokba és a királyi kamarák birtokaira (*ad civitates, districtos, possessiones et loca camerarum regalium*) engedély nélkül, illetve a földbér lefizetése nélkül, elrendelte azok visszavitelét korábbi lakhelyükre. Újlaki ezért megparancsolta az alvajdának azok visszavitelét, mire utóbbiak az ispánoknak hagyták meg ugyanezt.³⁰ A parancs az összes erdélyi megyéhez szólt.

A megye joghatósága nem terjedt ki a (királyi) sókamarákra, és így az oda szökött jobbágyok ügyében sem intézkedhetett. 1481-ben Bátori István erdélyi vajda közvetlenül Szék (királyi) mezőváros (Doboka m.) bíráinak, esküdteinek és lakóinak parancsolta meg egy hozzájuk szökött és általuk befogadott jobbágy visszavitelét.³¹ A jobbágyok azonban olykor a sókamarai birtokokról is elszöktek. 1449-ben (Manini) Pape dési sókamaraispán³² akarta megbüntetni Alparét (Belső-Szolnok m.) mezőváros bíróját és esküdteit egy oda szökött jobbágy miatt, de az alvajda a pert maga elé vonta.³³

A városok lakosai számára a beköltöző jobbágyok folyamatos utánpótlást biztosítottak, és a polgárok érdekeltek voltak a parasztok beköltözésében.³⁴ A nemesek igyekeztek a jobbágyaikat a birtokaikon tartani és megakadályozni őket, hogy a szabad királyi városokba vagy más királyi birtokra költözzenek. A jobbágyok városba költözését jól példázza a megyei területen fekvő Kolozsvár esete. I. Lajos király 1370-ben a város kérésére engedélyezte, hogy a jobbágyok szabadon beköltözhessenek; 1465-ben Mátyás király a kolozsmonostori apátnak parancsolta meg, hogy ne akadályozza jobbágyait abban, hogy Kolozsváron letelepedjenek.³⁵ Noha a jobbágyoknak meghatározott

28 | Az erdélyi megyék eljárását a jobbágyköltözés ügyében részletesen ismerteti: [W.] Kovács András: *A megye működése a középkori Erdélyben (14. század eleje–1540)*. PhD-értekezés. Debreceni Egyetem, 2021 (gépielt kézirat; <http://hdl.handle.net/2437/322319>; utolsó megtekintés: 2026. 01. 30.) 131–134. (*Jobbágyköltözés c. fejezet*).

29 | Demény Lajos: *Parasztfelkelés Erdélyben 1437–1438*. Gondolat, Bp. 1987. (Közös Dolgaink). 133, 135, 141–142, 165–166, 170–171.

30 | MNL OL, Diplomatikai Levéltár (a továbbiakban: DL) 62837.

31 | *A Wass család cegei levéltára*. Valentiny Antal oklevélkivonatait felhasználva bevezető tanulmányokkal és jegyzetekkel közzéteszi W. Kovács András. EME, Kvár 2006. (Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltára 3.) 470. sz.

32 | Draskóczy István: Olaszok a 15. századi Erdélyben. In: *Scripta manent. Ünnepi tanulmányok a 60. életévét betöltött Gerics József professzor tiszteletére*. Szerk. Draskóczy István. ELTE, Bp. 1994. 125–135. 130.

33 | DL 55428.

34 | Kubinyi András: Parasztok városba költözése a középkor végén. In: *Tanulmányok Budapest középkori történetéről*. I–II. Szerk. Kenyeres István, Kis Péter, Sasfi Csaba. Budapest Főváros Levéltára, Bp. 2009. (Várostartó Tanulmányok). II. 571–598. 572; Gulyás László Szabolcs: 15–16 századi parasztságunk városba költözésének jogi háttere és gyakorlata (Eperjes és a jobbágyköltözés). In: *A város és társadalma. Tanulmányok Bácskai Vera tiszteletére*. A Hajnal István Kör – Társadalomtörténeti Egyesület 2010. évi, Kőszegen megrendezett konferenciájának kötete. Szerk. H. Németh István, Szívós Erika, Tóth Árpád. Hajnal István Kör Társadalomtörténeti Egyesület, Bp. 2011. 113–124. 139.

35 | Benkő Elek: *Kolozsvár magyar külvárosa a középkorban. A Kolozsvárba olvadt Szentpéter falu emlékei*. EME, Kvár 2004. (Erdélyi Tudományos Füzetek 248.) 23.

városokba való költözését segítő okleveleket korábban is kiállítottak,³⁶ a jobbágyköltözéssel kapcsolatos királyi politika változását jelzi az, hogy 1508-ban II. Ulászló már megtiltotta az erdélyi nemességnek, hogy a Kolozsvárra és más királyi birtokokra szökött jobbágyaikat visszavigyék, noha korábban megengedte, hogy az utóbbi hat év folyamán a szászok közé vagy más királyi birtokra költözött jobbágyaikat visszavihessék, sőt a nemesség Lajos király koronázása alkalmával megjelent követeinek ezt újból megerősítette.³⁷

2. A rövid határidejű idézéseket, amelyekkel a vajdák az országlakókat eddig zaklatták, el kell törölni. A vajdák csak vízkereszt és Szt. Jakab apostol ünnepének oktaváján ítélkezhetnek, a birtokok új elfoglalói felett azonban ezeken az alkalmakon kívül is.

A rövid határidejű idézéseket először 1458-ban vezették be, korábban a perbe történő idézések a legközelebbi nyolcados ítélőszékre szóltak. Az elmúlt zavaros időkre hivatkozva, és arra, hogy a kúriai bíróságok már három éve nem üléseztek, az 1458. évi törvény elrendelte, hogy az 1454 utáni összes hatalmaskodási ügyben (a kúriai bíróságokon) nyolcadokon kívülre, rövid határidőre, az idézés időpontjának 32. napjára kell idézni. A hatalmaskodásban illetékes különös jelenlét bíróságának ítélőmestere mindig Budán kellett, hogy tartózkodjék. II. Ulászló 1492. évi törvénykönyve szerint a Mátyás király halála utáni foglalások elkövetőit személyesen a 32. napra, míg a szintén Mátyás halála utáni más hatalmaskodások elkövetőit a nyolcados ítélőszékre kellett idézni.³⁸

1486 óta Erdélyben is elvben csak vízkereszt és Szt. Jakab-nap oktaváján tartottak ítélőszéket, és az 1496. évi követelés szerint a vajdák csak erre a két oktavára idézhettek, az újabb birtokfoglalások ügyében indult perekben azonban rövid határidőre is. A vajdai ítélőszék csak az oktavák alkalmával működött, alvajdai bírásokra 1465 óta alig került sor. A vajdák nevében az ítélőmesterek ítélkeztek, akiket ekkoriban a királyi kúriából küldtek ki, általában az oktavák alkalmával.

A rövid határidőre történő idézés egyik első emléke Erdélyben 1461-ből való. A kolozsmonostori konvent előtt ekkor tett tiltakozás megemlítette az országlakók gyűlésén hozott ama határozatot, miszerint az ítélőmester nem adhatott volna ki rövid perbe hívásra szóló oklevelet.³⁹ A tartományban azonban állandó bíróság híján a 32. napra

36 | Pl. 1481-ben Mátyás király megtiltotta a nemességnek, hogy akadályozza a jobbágyok beköltözését Hét- és Kétszékre (Ub VII. 288–289); 1499-ben II. Ulászló király megparancsolta az erdélyi nemességnek azt, hogy küldjék vissza Szászföldre az onnan nemesi birtokra költözött jobbágyokat (DF 245288), Besztercének (DF 247433), Brassónak (DF 247085) és Szebennek (DF 245283) pedig azt, hogy a nemesi birtokra költözött szászokat hozzák vissza; a rendelkezés végrehajtását a vajdára bízta (DF 245284).

37 | Benkő Elek: *i. m.* 23. Az itt idézett források: 1370, 1465, 1508. június 24.: *Oklevéltár Kolozsvár története első kötetéhez*. Összegyűjtötte és szerk. Jakab Elek. M. Kir. Egyet. Nyomda, Buda 1870. (A továbbiakban: KvOkI.) 66, 211–212, 316–317. Lajos trónörökös királlyá koronázására 1508. június 4-én került sor, lásd *A középkori magyar királyság történeti kronológiája 997–1526*. I–II. Főszerk. Weisz Boglárka. Szerk. Zsoldos Attila et al. HUN-REN BTK TTI, Bp. 2023. (Magyar Történelmi Emlékek. Adattárak). II. 638–639. – Ugyancsak 1508. június 24-én hasonló parancslevelet eszközölt ki Beszterce is, azonban nem a jobbágyok, hanem a nemesi birtokokról beköltöző tanoncok (*iuvenes persone*) tekintetében (DF 247512). 1502-ben II. Ulászló megparancsolta az erdélyi nemességnek, hogy ne fogják le a korábban Besztercére beköltözött jobbágyaikat (DF 245577).

38 | Minderre lásd Tringli István: *Hatalmaskodások a középkori Magyarországon*. ELKH BTK TTI, Bp. 2022 (Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések – A továbbiakban Tringli: *Hatalmaskodások*) 400–403.

39 | *A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei*. I–II. (1289–1556). Kivonatokban közléteszi és a bevezető tanulmányt írta Jakó Zsigmond. Akadémiai, Bp. 1990. (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 17. – A továbbiakban: KmJkv) I. 1593. sz.

történi idézések nem honosodtak meg, ugyanakkor a királyi udvarból kiküldött ítélmester erdélyi tartózkodása alkalmával sor kerülhetett rövid határidőre történi idézésre.

3. A nemesi udvarházak elleni újabb hatalmaskodások vagy vérontások és gyilkosságok ügyében a vajda a régi szokás szerint a nyolcados ítélőszéken kívül is köteles és jogosult rövid ítéletet hozni, amennyiben azonban egy év leforgása alatt nem tettek panaszt előtte, csak nyolcados ítélőszéken vagy azon vármegye ítélőszékén lehet ítéletet hozni, ahol a tettes lakóhelye található.

A panaszlevél szerint az újabb hatalmaskodások tehát azok voltak, amelyeket nemrégiben, a panasz előtt egy évvel követtek el. Erdélyben kevés rövid idézésről tudunk⁴⁰ és még kevesebbnek ismerjük a lefolyását. Az ítélmester az alábbi példa szerint idézékör és a kitűzött határidő alkalmával is jelen kellett, hogy legyen, de oktávákön kívüli jelenlétét ritkán tudjuk igazolni. 1499 januárjában Marocsai Ferenc ítélmester Székelyvásárhelyen volt,⁴¹ és ekkorról két rövid határidőre történi idézésről is tudunk. A vajdai oklevelek rövid határidőre a vajdák (vagyis ítélőmesterük) leendő tartózkodási helyére (*ubi protunc Deo duce constituemur*) mindig a király nevében idéztek. Ekkor Héjjasfalvi Imre, nem részletezett okok miatt, a 12. napra idéztette Héjjasfalvi Ferencet.⁴² Ugyancsak 1499 januárjában Bolyai Simon a 20. napra idéztette Szebent a város által elfoglalt két rovási (Fehér m.) jobbágytelek ügyében. Utóbbiak ügyvédje azonban azt válaszolta, hogy megbízóinak nem kell felelniük a keresetre, mert az erdélyi nemesek szabadsága szerint csak a bepanaszolt hatalmaskodás (azaz: birtokfoglalás) utáni egy évben indított perben lehet rövid határidőre idézni, ennek elteltével azonban a pert nyolcados ítélőszéken kell lefolytatni, ők pedig több mint tizenhárom éve háborítatlanul birtokolják a vitás telkeket. A vajda (pontosabban a nevében eljáró Marocsai) erre a nemesi esküdekekkel együtt, az erdélyi szokásjognak megfelelően, a pert a következő nyolcadra halasztotta.⁴³ A vajda ekkor nem volt jelen, erdélyi jelenléte okleveleinek pecsétlenyomata alapján csak február 4-ről igazolható Dél-Erdélyben.⁴⁴

40 | Az ismert eseteket felsorolja: W. Kovács: Oktavális ítélőszék 221–227.

41 | Az oklevelet az ítélmester lectázta: *Lecta et correpta per Marocha. Székely oklevéltár. I–VIII.* Szerk. Szabó Károly, Szádeczky Lajos, Barabás Samu. Magyar Történelmi Társulat Kolozsvári Bizottsága–Székely Történelmi Pályadíj-alap Felügyelő Bizottsága–MTA, Kvár–Bp. 1872–1934. (A továbbiakban: SzOkl) VIII. 181–186. (DL 74271).

42 | „Quare requirimus te et nichilominus tibi regia in persona firmiter committimus quatenus agnitis presentibus duodecimo die datarum presentium computando ubi protunc Deo duce constituemur coram nobis personaliter comparere debeas” (DL 62950).

43 | „Iuxta libertates et prerogativas nobilium harum partium Transsilvanarum ad premissam brevem citationem sive evocationem minime hic respondere deberet neque teneretur ex eo quia universe cause factum potentiorum et aliorum quorumcunque negotiorum tangentium iuxta libertates nobilium harum partium Transsilvanarum infra spatium seu intervallum unius anni movere debent, alioquin post revolutionem annualem non in brevibus iudiciis sed in octavis regnicolarum more solito celebrandis requiri et prosequi solent atque terminari debent” (DF 245275; W. Kovács: Oktavális ítélőszék 221. [315. jegyzet]).

44 | Körmendi Tamás: Szentgyörgyi és Bazini Péter országbíró (1500–1517) és erdélyi vajda (1500–1517) pecséthasználata. In: *Erdélyi Évszázadok. A Kolozsvári Magyar Történelmi Intézet Évkönyve. IX.* Pecsétek a múltó időben. Szerk. Nagy Róbert Miklós, Izsán Csaba. Egyetemi Műhely Kiadó, Kvár 2024. 97–137. 131.

Egy 1507. évi vajdai oklevél⁴⁵ négy esetet és a birtokfoglalást nevezte olyan ügyeknek, amelyeket rövid idézés útján kell elindítani, szemben a szokásos birtokperekkel, amelyek nyolcados ítélőszéken tárgyalandók. Az összesen öt eset alatt minden bizonnyal a nagyobb hatalmaskodások eseteit kell érteni. II. Ulászló 1492. évi törvénykönyve szerint, amelyet Mátyás király nagy törvénykönyvéből (1486) vettek át, a nemesek házáinak megtámadása (1.), birtokok elfoglalása (2.), nemesek jogtalan fogva tartása (3.), nemesek megsebesítése (4.) és megölése (5.) tartozott ide.⁴⁶ Az itt elemzett oklevél egyedül a nemesek jogtalan fogva tartását nem említette, de bizonyára azt is beleértette.

4. A nemesek bármikor és akárhányszor tarthatnak közgyűlést, a vajda vagy az alvajda távollétében is, feltéve, hogy ezek a tanácskozások megmaradnak a király és a Szent Korona iránti hűségben.

Erdélyben a 14. század folyamán és a 15. század legelején a vajda tartott Torda mezőváros közelében rendszertelen alkalmakkor (bírói) közgyűlést (*generalis congregatio*) a nemességnek (eseti királyi felhatalmazással ezekre a székelyeket és a szászokat is meghívhatta), amelyek közül a legutolsóra 1412-ben került sor.⁴⁷ Újból az 1437/1438-as parasztfelkelés után egyre sűrűbben olyan gyűléseket tartottak, amelyen a nemesek mellett általában a székelyek és a szászok is részt vettek, ekkor már királyi parancslevél nélkül. Vajda vagy alvajda nélküli közgyűlésre a 14. században nem került sor, de a 15. században is alig van rá példa. 1463-ban, Szt. Mihály ünnepének oktávján a tordai ítélőszéken részt vevő erdélyi nemesség *universitasa* hívta meg Brassó város képviselőit a november 13-i kocsárdi közgyűlésre, bár a bírói gyűlésen jelen volt az alvajda is. 1503-ban a székelyek kezdeményezték egy közös gyűlés megtartását (nem tudjuk, hogy megtartották-e vagy sem), 1505-ben pedig a nemesek, székelyek és szászok. Utóbbiak képviselői 1506 elején össze is ültek. Itt elhatározták, hogy közösen lépnek fel a királynál a vajda és a székely ispán túlkapásai ellen, és egy közös bíróság megválasztásáról döntöttek,⁴⁸ amely végül nem kezdte el a működését, legalábbis a bíróságról a továbbiakban semmilyen adatunk nincs. Szentgyörgyi Péter vajda ekkor Erdélyen kívül tartózkodott, mert jelenlétében nem

45 | DL 28672.

46 | Tringli: *Hatalmaskodások* 124–126.

47 | Janits [Borsa] Iván: *Az erdélyi vajdák igazságszolgáltató és oklevéladó működése 1526-ig*. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Bp. 1940. (A Pázmány Péter Tudományegyetem Történelmi Szemináriumának Kiadványai 18.) 32, 38–55; Kordé Zoltán: Az 1412. évi erdélyi Generalis Congregatio. *Acta Universitatis Szegediensis. Acta Historica* Tom. CXXIV. Szeged 2006. 53–61; Susana Andea: *Congregații voievodale și palatiale (sec. XIII–XIV)*. Argonaut–Mega, Cluj-Napoca 2013. (Institutul de Istorie “G. Barițiu”. *Medievalia* III. – Argonaut. Istorie. Documente. Mărturii). 183–221, 229–264 (az 1379-ig tartott vajdai közgyűlések bemutatása); W. Kovács András: A 15. századi erdélyi tartománygyűlésekről I. (1416–1479). In: *Certamen*. Előadások a Magyar Tudomány Napján az Erdélyi Múzeum-Egyesület I. Szakosztályában. X. Szerk. Egyed Emese, Pakó László, Weisz Attila. EME, Kvár 2023. 253–299. (A továbbiakban W. Kovács: Tartománygyűlések I.); uő: Az erdélyi tartománygyűlésekről. Középkor végi adatok. In: *Certamen*. Előadások a Magyar Tudomány Napján az Erdélyi Múzeum-Egyesület I. Szakosztályában. XI. Szerk. Egyed Emese, Pakó László. EME, Kvár 2024. 213–248. (A továbbiakban W. Kovács: Tartománygyűlések II.).

48 | 1463: Ub VI. 154. (DF 246476), vö. W. Kovács: Tartománygyűlések I. 289. (220. jegyzet). 1503: SzOkI III. 198–199. (itt 1519. január 22-i hibás keltezéssel), 1505/1506: SzOkI I. 309–313. (DF 245640), vö. W. Kovács: Tartománygyűlések II. 233. (101. jegyzet), 235. (116. jegyzet), a régebbi irodalom felsorolásával.

valószínű, hogy a határozatra sor került volna.⁴⁹ Általában azonban a vajda hívta össze a gyűléseket, olykor nyilván királyi parancsra. Verbőci is csak annyit tartott szükségesnek megjegyezni a nemesek gyűléseiről, mintegy mellékesen, a széksértés említésekor, hogy „a király parancsára vagy az erdélyi vajda úr rendeletére” szokták tartani;⁵⁰ a nemesség kezdeményezésére tartott gyűlések ezek szerint szokatlanok és ritkák lehettek.

A nemesek, a szászok és a székelyek által az 1437. szeptember 16-án megkötött egyezséglevél már kinyilvánította mindhárom kiváltságolt csoport királyi iránti feltétlen hűségét. Ha az uralkodó valamelyikük ellen fordulna, azt a másik kettő semmiképpen nem segítheti, legfeljebb kegyelmet kérhet a királytól e harmadik félnek.⁵¹

5. *Erdélyben egyetlen nemes se élvezzen mentességet az udvarnoki pénz megfizetése alól, amelyet a nemesek a fontosabb ügyeik intézésére a jobbágyaik száma és birtokaik nagysága szerint vetnek ki. Az udvarnoki pénzt azonban nem kell megfizetniük sem a királyi udvarban tartózkodó nemeseknek, sem azoknak, akiket a király a levelével név szerint meghív, és akiknek így személyesen kell megjelenniük.*

Az udvarnokpénzt az erdélyi megyék nemesei a jobbágyaiktól szedték be a királyhoz menesztett küldöttségeik ellátására. Eddig ismert legkorábbi említése 1435-ből való, ekkor Zsigmond király elrendelte, hogy minden birtokos fizessen, kivéve az erdélyi püspököt, az erdélyi káptalant, az apátokat, illetve ezek birtokait és jobbágyait. Az alispánok és a szolgabírák közvetlenül részt vettek ennek behajtásában. Egy 1456. évi adat szerint az egyik erdélyi követ, Cegei (Vas) Lökös Tamás fegyvereket vásárolt a neki átadott udvarnokpénzből. A királyi, vajdai és alvajdai parancslevelek több alkalommal is tiltották az erdélyi nemességet és a megyéket az udvarnokpénz beszedése felől a megyei területeken fekvő, de szász jogú településeken. 1477-ben Mátyás király Dengelegi Pongrác János erdélyi vajda özvegyét, 1492-ben II. Ulászló király a kolozsmonostori apátságot mentette fel az udvarnokpénz fizetése alól.⁵² Az 1486. évi nagy törvény 64. cikkelye szerint, amikor a király parancsára küldött a megye követeket az országgyűlésre, ezek költségeihez csak azok a főpapok és főurak nem voltak kötelesek hozzájárulni, akiket név szerint meghívtak a diétára.⁵³ Országgyűlésre szóló meghívókat az erdélyi vajda, az erdélyi püspök és az erdélyi szászok bizonyosan kaptak,⁵⁴ ám Erdélyben birtokos nemesnek szóló meghívót nem tárt fel a kutatás. Mindazonáltal erdélyi nemesek országgyűlési részvételére vannak adatok (1442),⁵⁵ és

49 | Kubinyi: Erdély 69, 72.

50 | *Werbőczy István Hármaskönyve*. Az eredetinek 1517-iki első kiadása után fordították, bevezetéssel és utalásokkal ellátták Kolosvári Sándor és Óvári Kelemen. Magyarázó jegyzetekkel kíséri Márkus Dezső. Franklin-Társulat, Bp. 1897. (Corpus Iuris Hungarici. Magyar Törvénytár 1000–1895) 383. (III.4.10.).

51 | Ub IV. 639.

52 | W. Kovács András: Az erdélyi megyék részvétele a királyi adó behajtásában a 16. század elejéig. In: *Peregrináció és erudíció. Tanulmányok Tonk Sándor tiszteletére*. Szerk. Bogdándi Zsolt, Lupescuné Makó Mária. EME, Kvár 2020. 487–515. (A továbbiakban W. Kovács: Királyi adó) 489–492.

53 | Pálosfalvi: Országgyűlések 102.

54 | Mályusz: *Erdélyi társadalom* 59–60; Pálosfalvi: Országgyűlések 97–98, 102.

55 | 1442-ben Almakeréki Apa fia: Miklós és Szarkadi Benedek fia: László (*nuntii partium Transsilvanarum*; Teleki József: *Hunyadiak kora Magyarországon*. X. Emich Gusztáv, Pest 1853. 120. [DF 258234], a forrást idézi: Pálosfalvi: Országgyűlések 168. [425. jegyzet]).

a nemességnek a királyi udvarba küldött követeit olykor név szerint is említik (1324,⁵⁶ 1355,⁵⁷ 1369,⁵⁸ 1404,⁵⁹ 1428,⁶⁰ 1441,⁶¹ 1447,⁶² 1456,⁶³ 1492⁶⁴).

6. *Amikor a városok, mezővárosok és a sókamarák lakosai okoznak kárt a nemesek birtokain, és a kárt szenvedett nemesek a vajdánál tesznek panaszt, a vajda az adott hely polgármesterét vagy bírát intse meg, hogy a panaszosnak szolgáltatassanak igazságot. Ha ezt vonakodnának megtenni, a vajda szolgáltatasson igazságot a sértett félnek.*

Megyei területen a nemesek kisebb értékű pereiben a kéthetente ülésező megyei ítélőszékek, birtokjogaik ügyében és az egymás közötti vitákban pedig a vajda vagy az alvajda ítélőszékei voltak az illetékesek: 1412-ig a Tordán rendszertelen időközönként megtartott vajdai közgyűlések, illetve a 15. század első harmadáig a fontosabb egyházi ünnepek nyolcadán a Fehér megyei Szentimrén megtartott alvajdai ítélőszék. A vajdai közgyűlések 1412. évi megszűnése után nem sokkal, az alvajdák szentimrei bíraskodása fokozatosan évi négy nyolcadra korlátozódott, majd 1430–1440 között átköltözött Tordára.⁶⁵ A nyolcados ítélőszéken 1465-ig az alvajdák ítéleztek, ettől kezdődően pedig a vajdák nevében történt a bíraskodás.⁶⁶ A nemesi megyék területén azonban számos kiváltságolt település feküdt, amelyek ügyeiben nem voltak illetékesek sem a megyei, sem a vajdai (alvajdai) ítélőszékek. Ugyanez érvényes a szintén kiváltságolt Beszterce és Brassó vidékére és birtokaikra, továbbá a szász Hétszék megyei területen fekvő, de szász jogú birtokaira.⁶⁷ (Eltérően a szász székektől, a székely székeknek nem voltak megyei területen fekvő birtokaik, noha a székely előkelők igyekeztek ottani birtokokat szerezni.) A középkori Erdélyben nem létezett állandó megoldás sem a megyei nemesség és

56 | 1324: Ródi Cseh György, (Cegei) Vas Miklós, lásd *Erdélyi okmánytár. Oklevelek, levelek és más írásos emlékek Erdély történetéhez*. I–V. (1023–1389). Bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel regesztákban közlése Jakó Zsigmond (a III. kötettől Hegyi Géza és W. Kovács András közreműködésével). Akadémiai–MNL OL–BTK TTI, Bp. 1997–2021. (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 26, 40, 47, 53, 60. – A továbbiakban: EOKm) II. 510. sz.

57 | 1355: (Cegei) Vas Miklós, (Torockói) Ehellős fia: Ákos (EOKm III. 88. sz.).

58 | 1369: Bakóc, Székely Jakab, Cseh László magisterek és (Récsei) Lőrinc fia: János (EOKm IV. 736. sz.).

59 | 1404: Szentpáli Barnabás és Kecseti Gergely (ZsOKl II/1. 3319. sz.).

60 | 1428: Bogáti Imre és Almakeréki Apa Miklós (ZsOKl XV. 771. sz.).

61 | 1441: Kendi Baládfi Tamás (KmJkv I. 380. sz.).

62 | 1447: Szarvadi Benedek fia: László és Csáni Torda fia: László (DL 62837).

63 | 1456: Somkeréki Erdélyi Miklós, Zsuki Mihály és Máté Miklós (DF 255165). – 1437-ben említik az erdélyi részek követeit, itt sem országgyűlést, hanem inkább a parasztfelkelés miatt a királyi udvarba küldött követséget sejtethetünk (TelOKl I. 544–545), noha az oklevelet eddig nem hozták kapcsolatba a parasztfelkeléssel (*Az 1437–1438. évi erdélyi parasztfelkelés forrásai*. Előszóval és jegyzetekkel közlése Demény Lajos. A latin okleveleket fordította Bodor András, Köllő Károly, Szabó György. Kriterion, Buk. 1991, passim). Az Almakeréki Apa fia: Miklós és Szamosfalvi Gyerő fia: László erdélyi követeket említő, 1426. július 1-jei oklevél hamis, lásd Hegyi Géza: Decima Volahorum. Az egyházi birtokokon lakó románok tizedfizetésének kérdése. In: *Certamen*. Előadások a Magyar Tudomány Napján az Erdélyi Múzeum-Egyesület I. Szakosztályában. IV. Szerk. Egyed Emese, Gálfi Emőke, Weisz Attila. EME, Kvár 2017. 257–270, ill. ZsOKl XIII. 804. sz.

64 | Gerendi Miklós, Sükösd Miklós, Somkeréki Erdélyi János és Márton, Betleni Miklós, Szamosfalvi Mikola Ferenc, Barlabási János és Lénárd, Szobi Mihály, Káldi (?) Benedek, Kendefi Mihály, Hosszúaszói Bálint és Barcsai János (Kubinyi: Erdély 73).

65 | Janits Iván: *i. m.* 49; W. Kovács András: Az alvajdák megyei bíraskodása Szentimrén. *Erdélyi Múzeum* 84. évf. 2022/1. 5–18.

66 | W. Kovács: Oktavális ítélőszék 189–190.

67 | W. Kovács: Királyi adó 502–513.

kiváltságolt települések közötti viták, sem pedig a nemesek, illetve a saját kiváltságokkal és igazságszolgáltató szervezettel rendelkező székely és szász székek közötti viszályok rendezésére. Ezek kezelésére ad hoc-jellegű megoldások születtek. „Békéltető fórumnak”⁶⁸ számítottak azok a 14. századi közgyűlések, amelyekre királyi parancsra a vajdák meghívhatták a székelyek és a szászok képviselőit, vagy azok a 15. századi gyűlések, amelyeken a nemesek, székelyek és szászok is rendszeresen részt vettek. Ugyanezt a célt szolgálták a tartományba küldött királyi megbízottak, alkalmi bizottságok, amelyek tagjai fontos királyi méltóságviselők voltak.⁶⁹ A szászok és a nemesek közötti határviták kerülhettek ugyan a vajdai ítélőszék elé, de a vajdai ítélettel elégedetlen szászok rendszeresen a per áttételét kérték a királyi udvarba.⁷⁰ A Hétszék ismétlődő panaszai szerint a lakosaikat a nemesek a megyei ítélőszékek elé idézték.⁷¹ II. Ulászló 1511. évi oklevele szerint a szászok és a nemesek vagy a szászok és a székelyek közötti pereket a szászok rendes bírái előtt kellett tárgyalni, akiktől pedig nem a vajda elébe (amint azt a nemesek és a székelyek akarták), hanem a királyhoz kellett fellebbezni.⁷² Bár az itt tárgyalt panaszlevélben a városok, a mezővárosok és a sókamarák lakosai által a nemeseknek okozott károkról esik szó, ilyesmire ritkán kerülhetett sor. Valójában a nemesek voltak azok, akik az őket hitelező polgárt a város határain túl elfoghatták,⁷³ vagy akadályozhatták a várost elhajtott marháinak felkutatásában.⁷⁴ A nemesek panasza mögött így sokkal inkább a városokba vagy sókamaraik birtokokra költöző jobbágyok ügye sejthető.

7. *A vajda seregei nem károsíthatják meg a nemesi birtokokat; az emberek és a lovak számára szükséges élelmet méltányos áron vásárolják meg úgy, ahogyan a paraszttal meg tudnak egyezni.*

Zsigmond királynak az 1427. évi, Brassóban kiadott hadi rendelete szabályozta a mozgósított sereg ellátását. Ennek értelmében a katonák nem vehettek el erőszakkal vagy fizetés nélkül élelmiszert. A hadak által okozott és meg nem térített károkról a területileg illetékes megye ispánja és két szolgabírája, majd a kúriai bíróságok kellett, hogy kiállítsanak oklevelet, amely alapján az ispán adott elégtételt. Nyáron a katonákat a mezőn kellett elszállásolni, télen azonban a szállást nem lehetett tőlük megtagadni.⁷⁵

68 | A találó címkét Pálosfalvi Tamástól kölcsönöztem, aki a középkori magyar országgyűlésekre alkalmazta (Országgyűlések 37).

69 | Janits Iván: *i. m.* 29–30.

70 | Ub IV. 103, DL 44336; SzOkI I. 324–327.

71 | A Hétszék szász jogú birtokai Fehér és Küküllő megyék területén feküdtek, ezért ezek hatóságait érték a panaszok: DF 245889. Máskor a nemesek szászok feletti ítélkezését általánosságban tiltotta a király (DF 245893).

72 | Hajnik Imre: *A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és vegyes- házi királyok alatt.* MTA, Bp. 1899. 130. (az idézett oklevél: 1511: SzOkI I. 324–327). A szászokat az alvajdai ítélőszék elé sem lehetett idézni: 1514: DF 245742.

73 | Pl. 1486-ban Mátyás király a vajdáknak parancsolta meg, hogy szolgáltassanak igazságot azon kolozsvári polgárok számára, akiknek a birtokos nemesek nem fizették meg az adósságaikat: Ub VII. 423–424. (DF 281019). Az intézkedést II. Ulászló is megismételte (1504: DF 281020).

74 | 1499-ben Szentgyörgyi Péter vajda a király nevében megparancsolta az erdélyi megyéknek, hogy tegyék lehetővé Szeben város és a Hétszék számára azt, hogy megyei területen továbbra is nyomozhassanak szolgabíró jelenléte nélkül az elhajtott jószágaik ügyében (DF 245277); 1517-ben pedig II. Lajos király megparancsolta Szapolyai János vajdának, hogy tartassa be Beszterce város régi szokását, miszerint a tolvajokat városuk határain túl is háborítatlanul kereshetik (DF 247619).

75 | Kubinyi András: *Mozgósítási és hadseregellátási problémák Mátyás alatt.* In: uő: *Nándorfehérvártól Mohácsig. A Mátyás- és Jagelló-kor hadtörténete.* Argumentum, Bp. 2007. (A Hadtörténeti Intézet és

Az 1435. évi dekrétum szerint is nyáron a katonáknak a mezőn kellett megszállniuk, kárt nem okozhattak, az élelmiszert az illető megye nemessége által megállapított áron tartoztak megvásárolni, az okozott kárt kötelesek voltak megtéríteni.⁷⁶ Az 1437. évi kápolnai egyezségével szerint a seregek nyáron hasonlóképpen a mezőn kellett, hogy megszálljanak. A katonákat a környező falvak földesurai tartoztak ellátni élelemmel a falusbírák által megállapított áron, de semmiképpen sem ennél drágábban. Télen a seregek a mezővárosokban és a városokban is megszállhattak úgy, hogy az őket fogadó nemesnek, székelynek vagy szásznak semmilyen kárt ne okozzanak.⁷⁷ A későbbi törvények ismételten tiltották azt, hogy a katonák házakba engedély nélkül megszálljanak, hogy a jobbágyoknak kárt okozzanak, és hogy erőszakosan vagy ingyen élelmet szerezzenek.⁷⁸ 1459-ben a nemesek, székelyek és szászok abban állapodtak meg, hogy az Erdélybe küldött királyi követnek azt fogják tanácsolni, hogy szokatlan beszállásolást, élelembeszolgáltatást semmiképpen ne kérjen tőlük.⁷⁹ Beszállásolás alóli mentességet a Bethlen-család szerzett a vajdától néhány Hunyad megyei birtokára, 1467-ben azonban a mozgósított szászok a panasz szerint összesen 1100 forint értékű kárt okoztak.⁸⁰ 1478-ban Mátyás király Vizaknát,⁸¹ 1493-ban Szentgyörgyi Péter vajda Szászkezdet,⁸² 1505-ben II. Ulászló király Kolozsvárt⁸³ mentesítette a beszállásolás alól, 1525-ben pedig Aranyosbánya kapta meg a kiváltságot.⁸⁴ Erdélyben ezt az előjogot a királytól vagy a vajdától (!) lehetett elnyerni, a mentesség betartását pedig a vajdától

Múzeum Könyvtára. – A továbbiakban Kubinyi: Mozgósítási problémák 53–54). Az itt idézett forrás: *Decreta regni Hungariae. Gesetze und Verordnungen Ungars 1301–1457*. Collectionem manuscriptorum Francisci Döry additamentis auxerunt, commentariis notisque illustraverunt Georgius Bónis, Vera Bácskai. Akadémiai, Bp. 1976. (Publicationes Archivi Nationalis Hungarici II. Fontes 11.) 244–247.

76 | Uo. 277–282.

77 | Ub IV. 639.

78 | Vladimír Segeš: A zsoldosok fegyelmzése és élelmezése a középkorban. In: *Bárfától Pozsonyig. Városok a 13–17. században*. Szerk. Csukovits Enikő, Lengyel Tünde. MTA TTI, Bp. 2005. (Társadalom- és Művelődéstörténeti Tanulmányok 35.) 245–252. 246; Borbás Benjámín: Hadiellátás és fegyelmzés. Egy Jagelló-kori katonai szabályzat érdekességei. In: *Szabályozás, ígéret, valóság. Gazdaság- és város-történeti tanulmányok a magyar középkorról*. Szerk. Kádas István, Weisz Boglárka. ELTE HTK TTI, Bp. 2025. (Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések) 293–301.

79 | Ub VI. 66. (DF 244848).

80 | Kubinyi: Mozgósítási problémák 53–54; uő: A Mátyás-kori államszervezet. In: *Hunyadi Mátyás. Em-lékkönyv Mátyás király halálának 500. évfordulójára*. Szerk. Rázsó Gyula, V. Molnár László. Zrínyi, Bp. 1990. 53–147. 58, 123 (48. jegyzet), az idézett forrás: Ub VI. 287–288. (újkori másolatból, eredetije: DL 104806).

81 | Ub VII. 179. (az oklevelet Joseph Trausch másolatából közölték, eredetije: RNLt SZMLt, Vizakna város lt., nr. 13.). A kiváltságot II. Ulászló király 1493-ban megismételte (TelOkl II. 418–419).

82 | Megjegyzendő, hogy Pongrác János vajda 1470-ben felmentette Szászkezd lakosainak felét a hadba szállás alól (Ub VI. 468). Szentgyörgyi Péter vajda az újonnan épülő szászkezd templom építésének idejére mentette fel a települést a török ellen induló hadak beszállásolása alól: *Urkundenbuch zur Geschichte des Kisder Kapitels vor der Reformation und der auf dem Gebiete desselben ehemed befindlichen Orden*. Von Karl Fabritius. Franz Michaelis, Hermannstadt 1875. 111–112. A parancsot 1496-ban Telegdi István alvajda, 1503-ban II. Ulászló és Anna királyné, 1508-ban Barlabási Lénárd alvajda, 1526-ban II. Lajos király és Mária királyné, 1531-ben I. János király is megismételte (uo. 114, 136–137; az oklevelek eredetije: RNLt Brassó Megyei Levéltára, Brassó megyei szász evangélikus egyházközségek levéltárai, nr. 85, 87–92, 94–97, Szászkezd nr. 1, 3–6, 8–11.).

83 | KvOkl I. 321–322. (DF 281121).

84 | Barlabási Lénárd erdélyi alvajda bizonyítja, hogy Aranyosbánya bírása és esküdtje bemutatott neki Szapolyai János erdélyi vajda *exemptionalis* oklevelét, amely szerint a király mentesítette a mezőváros

és az alvajdától várták el. A királyi/királynéi parancslevelek a vajdához, a vajdaiak a csapatkapitányokhoz, a toborzással megbízottakhoz és az alvajdához, az alvajdaiak a csapatkapitányokhoz szóltak. Szapolyai János erdélyi vajda és székely ispán 1515-ben Marosszék csapatait kellett, hogy eltiltsa attól, hogy a szászokhoz beszállásolva azoktól fizetség nélkül bármit eltulajdonítsanak.⁸⁵ Az eddig ismert példánk szerint a beszállásolás alóli mentességet legkevésbé a nemesek és sokkal inkább a kiváltságolt települések kapták meg (szabad királyi városok, szász jogú települések vagy királyi mezővárosok), a nemesi birtokok felmentése inkább alkalmi, általában csak szóbeli intézkedés lehetett. A Szentgyörgyi János vajda nevében kelt, fentebb említett 1467. évi parancslevél, amely utasította Hunyad megyét a Bethlen-család itteni birtokait ért károk kivizsgálására, ugyan vajdai mentesítő oklevelet említ, azonban nemesi birtok beszállásolás alóli mentességét előíró egyetlen vajdai vagy alvajdai oklevél sem maradt fenn. II. Ulászló király 1499. évi oklevele, amely a székely kiváltságokat megerősítette, ugyancsak tiltotta a beszállásolt vajdai és székely ispáni hadak károkozását.⁸⁶ A vajdai hadak erőszakos beszállásolását a szász Hétszék által az 1500. évi országgyűlésen beterjesztett panaszlevélben a sérelmek felsorolásakor az első helyen említik.⁸⁷ Az 1463-ra keltezett erdélyi hadi szabályzat, amelyet 1798-ban állítólag egy eredetiről készült másolat alapján közölt Kovachich,⁸⁸ majd annak nyomán 1872-ben a *Székely oklevéltár* első kötete,⁸⁹ de amelynek eredetije soha nem került elő, egy szót sem szól a hadakozók beszállásolásáról vagy élelmezéséről, és ez további kételyeket támaszt annak hitelességével kapcsolatban.⁹⁰

Összegzés

Az 1496-ban előadott panaszok nem pillanatnyi sérelmek, hanem – java részük – olyan akut problémák, amelyek végigkísérték az erdélyi nemesség életét a 15. században. Ezek többsége ugyan országos szinten is jelen volt (pl. a jobbágyköltözés, a hadak beszállásolásának és élelmezésének kérdése), a beadvány azonban a sajátos

polgárait, vendégeit, lakosait és bányászait a hadak beszállásolása alól. A csapatkapitányoknak, az ispánoknak és a szolgabíráknak megparancsolja a rendelkezés betartását (1525: DL 37024).

85 | SzOkl III. 189. (DF 245751).

86 | SzOkl III. 142.

87 | DF 245907, keltezésére lásd Pálosfalvi: Országgyűlések 131.

88 | *Scriptores rerum Hungaricarum minores hactenus inediti, synchroni aut proxime coaevi*. I–II. Edidit Martinus Georgius Kovachich. Typis Regiae Universitatis, Budae 1798. II. 384–387.

89 | SzOkl I. 196–199. Legutóbbi kiadása: Ub VI. 152–154.

90 | A szabályzatot ugyan általában kétes hitelűnek fogadja el a történetkutatás, megállapításaiban azonban továbbra sem kételkedik. Lásd legutóbb Kovács Viktória: A véres kard körülhordozása a Magyar Királyságban Mohács előestéjén. In: *Elsüllyedt Mohács. Újabb tanulmányok a mohácsi csatával kapcsolatos kutatások eredményeiből*. Szerk. Varga Szabolcs. Martin Opitz–Janus Pannonius Múzeum–Duna–Dráva Nemzeti Park Igazgatóság–Mohács 500 Egyesület, Bp. 2023. 145–154, különösen 147–148. Az itt felsorolt régebbi irodalom mellett lásd még Borosy András: *A telekkatonaság és a parasztság szerepe a feudális magyar hadszervezetben*. Akadémiai, Bp. 1971. (Értekezések a Történeti Tudományok Köréből. Új sorozat 60.) 54–55. (126. jegyzet); Kubinyi András: *Hadszervezet a késő középkori Magyarországon*. In: uő: *A Mátyás- és Jagelló-kor hadtörténete*. Argumentum, Bp. 2007. (A Hadtörténeti Intézet és Múzeum Könyvtára). 199–215. 201; Kordé Zoltán: *Megjegyzések a székely ispánok 1467 előtti katonai szerepéhez*. *Hadtörténelmi Közlemények* 118. évf. 2005/3. 721–732, különösen 727–728.

erdélyi politikai szerveződés és három különálló igazságszolgáltatási szervezet miatt partikuláris elvárásokat is megfogalmazott a vajdával és a kiváltságolt településekkel szemben.

1496. június 23., Buda. II. Ulászló király jóváhagyólag írásba foglalja az erdélyi nemesség követeléseit.

Nos Wladislau Dei gratia rex Hungarie et Bohemie etc., memorie commendamus tenore presentium significantes, quibus expedit universis, quod nobis unacum nonnullis dominis prelati et baronibus nostris in presentibus octavis festi beati Georgii martyris⁹¹ in hac civitate Budensi nostra constitutis fideles nostri Iohannes Erdeli, Petrus Deesy, Nicolaus de Bethlen, Iohannes Barlabasy, Petrus de Sombor, Gaspar de Bolya, in suis, ac universorum regnicolarum partium regni nostri Transsilvanarum nominibus et in personis nostram, ac eorundem dominorum prelatorum et baronum nostrorum accedentes in presentiam proposuerunt nonnullas incommoditates et vexationes, quibus contra antiquas⁹² eorum libertates et consuetudinarias se et eosdem regnicolas hincinde hactenus fatigatos et vexatos fuisse asserebant, supplicaveruntque nostre maiestati, ut pro illius regni nostri communi utilitate et quietudine futura dignemur, de huiusmodi suis vexationibus providere et articulos infrascriptos eisdem moderatione et limitatione debere concedere generose. Qui quidem articuli sequuntur in hunc modum:

[1.] Quod deinceps nemo ex iobagionibus, colonis et rusticis nobilium et regnicolarum partium earundem ad aliorum quorumpiam bona et possessiones magnatum et potentium, sed neque nostre maiestatis et civitates nostras liberas, ac loca camerarum salium nostrarum, vel alia quevis loca nostra sine annuentia consensuque dominorum suorum terrestrium et viceversa neque de bonis nostris ad eorundem nobilium bona sine permissione et voluntate nostra aut officialium nostrorum vel magistrorum civium aut iudicum vel villicorum nostrorum se transferre possint moraturi. Casu vero, quo aliqui ex eisdem iobagionibus, rusticis et colonis ausu temerario furtim seu clandestine sive alio quovis quesito colore recederent vel manu violenti, ac potenti abducerentur moraturi, extunc tales iuxta antiquam eorundem regnicolarum consuetudinem per waywodam eorum pro tempore constitutum aut eius officiales semper ad eorundem habitacula pristina reducantur suisque dominis restituantur.

[2.] Item, quod breves evocationes, per quas ipsi regnicole hactenus ab eorum waywodis se supra modum vexatos fuisse causabantur, aboleantur penitus de cetero et tollantur. Et, quod waywoda ipsorum pro tempore existens extra generales octavas festorum Epyphaniarum Domini et beati Iacobi apostoli, nullas penitus causas ad instantiam quorumcunque personarum nobilium scilicet et ignobilium contra sese litigantium vigore predicte brevis evocationis iam sublata iudicare non valeat, neque possit, demptis dumtaxat novis prediorum, possessionum aut terrarum iuriumque possessionariorum occupantibus.

[3.] Item, [invasionibus domorum et curiarum no]bilitarium modo simili de recenti commissis, preter ea facto [effusionis sanguinis inter fratres] et consanguineos [aut

91 | 1496. május 1.

92 | Az eredetiben: antiqua.

nobilium interfection]ibus similiter de novo patratibus et commissis, in quibus brevia iudicia ex antiqua eorundem consuetudine etiam extra terminos octavales per waywodam fieri poterant et debebant, ita tamen, ut, si infra revolutionem unius anni integri a die huiusmodi occupationis possessionarie vel invasionis domus nobilitaris aut effusionis sanguinis fraternalis vel nobilium interemptionis computando, waywode superinde querimonia peracta non fuerit, extunc postea non aliter nisi in octavis generaliter celebrandis vel in sede iudiciaria illius comitatus, ubi talia inferentes⁹³ residere dinoscuntur, iuxta litigantium proposita et probata, iudicium et deliberationem facere valeant atque possint.

[4.] Ceterum dum et quando, ac quotienscumque prefati regnicole pro⁹⁴ regni et eorum communi utilitate voluerint, non obstante waywode vel wycewaywode absentia, congregationem et conventionem facere ac super suis et regni necessitatibus tractare et consultare possint et valeant, dummodo tractatus et consultationis huiusmodi limites fidei et fidelitatis nobis et sacre regni Hungarie corone debita non excedant.

[5.] Preterea dum et quotienscumque aliqua regni necessitate urgente, prefati regnicole sive Budam, sive ad alia loca erga maiestatem nostram, aut congregationes regni generales pro expen[sis nuntiorum] aut expeditionum suorum negotiorum, aliquam pecuniarum contributionem de numero suorum iobagionum ordinaverint et exposuerint, quas ipsi pecunias udvarnicales nominant, tunc nullus nobilium aut alterius cuiuscumque status et conditionis possessionariorum hominum in predictis partibus Transsilvanis bona et iobagiones habentium a solutione huiusmodi pecuniarum udvarnicalium habeatur supportatus, sed in negotio communi etiam iuxta bonorum exigentiam unusquisque contribuat, demptis tamen et exceptis hiis, qui in curia nostra resident, vel alias per litteras nostras vocati fuerint sicque in [huiusmodi] congregationibus et aliis regni negotiis personaliter interesse debebunt.

[6.] Item, quod, dum et quando de civitatibus liberis aut opidis et locis ca[merarum] salium nostrorum regnicolis prefatis, aut alteri eorum, alique iniurie sive dampna et actus potentiarii⁹⁵ vel alia illicita committerentur [superindeque], iidem regnicole iniuriati aut dampnum passi, eorum waywode querimoniam facerent, tunc ipse waywoda [admone]at [prius magistros] civium [aut] iudices loci, ut leso vel conquerenti iustitiam et satisfactionem impendat. Qui, si recusaverint [ve]l tepidi fuerint, extunc idem [waywo]da, unacum camerario salium, aut magistro civium illius loci, ex quo talia commissa et patrata fuerint, absque omni ulteriori prorogatione, parti lese ex parte illorum qui dampna aut preiudicia intulerunt, iudicium et iustitiam usque ad plenariam satisfactionem impendere debeat et teneatur.

[7.] Item, quod deinceps gentes et exercitus waywode nostri Transsilvani in bonis et possessionibus nobilium dampna non inferant, sed universa victualia, tam hominibus quam equis necessaria, pretio condigno⁹⁶ emant, prout cum incolis et rusticis poterunt concordare et nullo modo aliter auferre presumant. Nos igitur, qui ex debito regiminis nostri [commodo] et utilitati regnorum, ac omnium subditorum nostrorum et regnicolarum studiose consulere volumus, supplicatione huiusmodi exaudita et

93 | Az eredetiben: inferenda.

94 | Az eredetiben: per.

95 | Az eredetiben: potentiorarii.

96 | Az eredetiben: condigna.

clementer [admis]sa, prescriptos articulos ac omnia in eis contenta et limitata, de consilio prefatorum dominorum prelatorum et baronum nostrorum memoratis [regnicolis] partium regni nostri Transilvanarum, [pro eorum futura quietudine et utilitate perpetuo valituros]⁹⁷ duximus concedendos atque⁹⁸ [ut iidem regnicole partium] predictarum huiusmodi articulis libertatibusque et] legibus suis [in ei]sdem expressis [liberius commodiusque uti valeant; id eisdem de regia nostra] auctoritate [duximus annuendum et] [?] concedendum annuimusque et concedimus per presentes, ut, si aliquo [temporis in successu in contrarium premissorum articulorum aut alterius eorundem ina]dvertenter seu ad quorumvis preces importunas litteras et [mandata nostra concederemus, tales littere nostre invigore et invalide habeant]tur, neque debeant aliquo pacto observari. In cuius rei memoriam [firmitatemque perpetuam presentes] litteras nostras pendentis et autentici secreti] sigilli nostri, quo, ut rex Hungarie utimur, munimine [roboratas, eisdem] regnicolis partium Transsilvanarum duximus concedendas].

Datum per manus reverendi in Christo patris domini Thome episcopi [ecclesie Agriensis, summi secretarii] et [cancellarii nostri di]lecti et fidelis, Bude, in vigilia festi beati Iohannis Baptiste, anno [Domini mill]esi[mo] quadringentesimo nonagesimo sexto, regnorum Hungarie etc. anno sexto, Bohemie vero vigesimo quinto. — *Hátlapján azonos kéz írásával*: P[ar]; XVI. századi kézzel: 1496. Littere Wladislai, quod iobagiones possessionalium [!] de terra eorundem in terram regiam, et de terra regia ad aliam, nequaquam transeundi absque voluntate officialium habeant potestatem.

Egykorú másolat, hártány, pecsételés nyoma nélkül, RNLt SZMLt, Szeben város és a Szász Nemzet Levéltára, Urkunden III/118. (DF 245425). — XVI. századi csonka és hibás másolat, RNLt Kolozs Megyei Levéltára, Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltára, Kemény cs. malomfalvi lt. (DF 252687). — XIX. századi hibás másolat, uo., Törzsgyűjtemény (DF 253810). A szöveget ennek figyelembevételével és az egykorú másolat kézbevételével egészítettük ki.⁹⁹

Transylvanian Envoys in Buda. Demands of the Nobility in 1496

Keywords: *Transylvania, Middle Ages, voivode, mobility of peasant tenants, short-term summons, military regulations*

The study presents a charter issued by King Vladislaus II of Hungary in Buda on June 23, 1496, and analyzes its content (National Archives of Romania, Sibiu, Urkunden III/118.). With this charter, the monarch addressed the grievances presented by the envoys of the Transylvanian nobility. According to the document, serfs were not allowed to move from noble estates to royal cities, salt chambers, or baronial estates without the permission of their landlord. The voivode was authorized to exercise jurisdiction at the courts held during the octaves of Epiphany and Saint James; short-term summons to the voivodal court were abolished, although this remained an option in lawsuits involving new land seizures, attacks on manor houses, murder, or bloodshed, provided that the complaint was made within one year of the event. The nobility was permitted to hold general assemblies at any time, even in the absence of the voivode or vice-voivode. All nobles were obliged

97 | Az eredetiben: valituras

98 | Az eredetiben: ad que.

99 | Az oklevél összeolvasásáért Vasile Rus klasszika-filológusnak (Kolozsvár) mondok köszöntetet.

to pay the so-called *pecunia udvarnicalis* (envoy tax), collected to maintain the noble envoys sent to the royal court. In cases of damages caused to nobles by residents of privileged settlements or royal salt chambers, the voivode was responsible for providing justice if local officials failed to do so. During military campaigns, the voivode's armies were prohibited from damaging noble estates; they were required to purchase food and fodder at market prices by agreement with the peasants. The grievances presented in 1496 were not merely momentary complaints, but represented acute, systemic problems that affected the Transylvanian nobility throughout the 15th century. While most of these issues were present at a national level, the petition also formulated specific demands regarding the voivode and privileged settlements stemming from Transylvania's unique political organization and its three distinct judicial systems.